

використання творів сучасної літератури у формуванні психологічної безпеки сучасного соціуму.

Класифікація художніх текстів за наявністю міфологемно-естетичного, психологічно-філософського соціально-історичного кодів дозволяє створити структуровані парадигми формування мовленнєвої компетентності студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Духовна особистість у контексті освітніх викликів // Рідна школа.– 2019, №1. С. 3–7.
2. Котляр С., Григорук Д. Творчі індустрії: стратегія інноваційного розвитку. Педагогічна освіта: теорія і практика. – Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. Інститут педагогіки НАПН України. – 2019.– Вип. 26(1). С. 101–106.
3. Зимомя М., Шагала Л. Сутність шкільництва в інонаціональному середовищі. – Дрогобич: Коло, 2012. 122 с.
4. Zymomya M., Dobryańskij I., Zymomya I. *Koncepcja pedagogiczna Kazimierza Denka – rola kultury estetycznej w zakresie turystyki krajoznawstwa Innowacje i ewaluacja w edukacji. Narzędzia pomiaru efektów kształcenia.* Pod red. Jana Grzesiaka.+ Kalisz, 2016. S. 33–46

REFERENCES

1. Beh, I. D. (2019). *Dukhovna osobystist u konteksti osvitiukh vyklykiv*. [Spiritual personality in the context of educational challenges]. Kyiv.
2. Kotlyar, S., Grigoruk, D. (2019). *Tvorechi industrii: stratehiia innovatsiinoho rozvytku*.

Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. [Creative industries: strategy of innovative development. Teacher education: theory and practice]. Kamynez-Podkiy.

3. Zymomya, M., Shagala, L. (2012). *Sutnist shkilnytstva v inonatsionalnomu seredovyshchi*. [The essence of schooling in a non-national environment]. Drogobych.
4. Zymomya, M., Dobryańskij, I., Zymomya, I. *Koncepcja pedagogiczna Kazimierza Denka – rola kultury estetycznej w zakresie turystyki krajoznawstwa Innowacje i ewaluacja w edukacji*. [The concept of pedagogical Kazimierz Denka – a roll of culture estetycznej w zakresie turystyki krajoznawstwa Innowacje and ewaluacja w edukacji].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯКУБОВСЬКА Марія Степанівна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної, бібліотечної та книжкової справи Української академії друкарства.

Наукові інтереси: теоретичні та методичні засади формування особистості студента засобами культурологічного впливу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YAKUBOVSKA Maria Stepanivna –

Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Information, Library and Book Business of the Ukrainian Academy of Printing.

Circle of scientific interests: theoretical and methodological bases of formation of personality of a student means of cultural influence.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2020 р.

УДК 37(09)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-190-194

АКІМКІН Олександр Миколайович–

здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3214-6106>

e-mail: pednauk@gmail.com

ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО УЧИЛИЩА В. БОНЧ-БРУЄВИЧА (1907–1911 рр.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі значно зріс інтерес науковців як до системи приватної освіти, так і до особливостей розвитку окремих навчальних закладів приватного спрямування на Єлисаветградщині. Науковці прагнуть більш об'єктивно оцінити здобутки в сфері приватної освіти в регіоні, що пов'язано з відкритістю архівів і доступністю нових джерел.

Історія комерційної освіти була однією з яскравих і насичених сторінок історії Єлисаветградського краю дореволюційного періоду. У стінах комерційних навчальних закладів формувався досвід поєднання двох рівнів освіти – загальноосвітньої і професійної шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях сучасних учених О. Гур'янової [1], І. Добрянського [2], А. Кендюхової [4], В. Постолатія [5],

О. Філоненко [6] та ін. розкрито передумови, зміст, форми, методи організації навчально-виховного процесу в комерційних навчальних закладах Єлисаветградщини. Аналіз стану дослідженості означеної проблеми засвідчує, що значну частину джерел, зокрема архівних матеріалів, ще не введено у науковий обіг, а накопичений досвід організації і забезпечення навчально-виховного процесу в приватних освітніх установах регіону, зокрема у Єлисаветградському комерційному училищі В. Бонч-Бруєвича висвітлено недостатньо.

Мета статті – розкрити особливості становлення та розвитку Єлисаветградського комерційного училища В. Бонч-Бруєвича (1907–1911).

Виклад основного матеріалу дослідження. Близько половини від загальної кількості середніх загальноосвітніх закладів на Єлисаветградщині в другій половині XIX – на початку XX століття були приватними, що давало змогу їхнім керівникам впроваджувати свої власні методики і розробки у навчально-виховний процес. Традиції приватної освіти підтримало і Єлисаветградське комерційне училище В. Бонч-Бруєвича, яке було засновано в 1906 році на правах приватного училища у м. Кобиляки Харківської губернії дворянином В. Бонч-Бруєвичем. У 1907 році на прохання засновника училище переведено до м. Єлисаветграда Херсонської губернії. Підпорядковувалось воно Міністерству торгівлі та промисловості. До цього навчального закладу приймалися спочатку лише хлопці, згодом і дівчата. Зауважимо, що згідно з розпорядження Міністерства торгівлі та промисловості до училища було дозволено приймати приблизно 50 % хлопчиків-євреїв. Оскільки на той час м. Єлисаветграді, та й взагалі на Єлисаветградщині це комерційне училище було єдиним навчальним закладом такого рівня, то багато заможних людей намагалися віддати дітей саме сюди. Училище користувалося усіма правами державних училищ як для учнів, так і для викладачів.

Окрім дітей Херсонської губернії в училищі навчалися діти з Полтавської та частково з Харківської та Київської губерній. В закладі навчалися діти міщан, колишніх військових, поселенців єврейської колонії Інгулець, купців та чиновників різного рангу. З архівних документів дізнаємося, що значна кількість учнів училища була селянського походження, адже Єлисаветградське комерційне училище В. Бонч-Бруєвича мало гнучку систему пільг щодо внесення платні

за навчання. Щодо релігійного складу учнів, то в училищі навчалися як православні, так й іудеї [4, с. 83].

Приймали до училища дітей віком 7–8 років. Вступні іспити склалися у серпні, однак багато дітей, особливо іудейського віросповідання, не зараховувались до навчального закладу. В архівних документах знаходимо інформацію про обмеження для євреїв вступу до училища. Так, у 1910 році Міністерство торгівлі видало розпорядження про поступове зниження кількості євреїв до 1912 року до 15 % від загальної кількості учнів.

При вступі до училища батьки повинні були написати заяву чи прохання про допуск їхніх дітей до вступних іспитів у певний клас, також надати метричне посвідчення дитини, посвідчення про щеплення попереджувальної віспи та якщо це були міщани та євреї і свідоцтво про номер у родинному списку та дозвіл міщанського старости.

Термін навчання в училищі складав 6 років (не враховуючи підготовчого відділення). Пізніше він становив 7 років. Зазначимо, що, якщо до 1–5 класів приймалися діти додатково за наявності вільних місць, то вже до 6 та 7 класів – на конкурсній основі. Оскільки щороку 5 класи училища були значно переповнені (при нормі 35–40 осіб), то Міністерство дозволило, в порядку виключення, приймати додатково учнів до 6 класу, але за умови, що кількість учнів в одному класі не перевищуватиме 40 осіб та діти відповідатимуть встановленому віку. Таким правом користувалося також приватне комерційне училище Гохмана у м. Одесі [3].

Навчальна програма була досить широка. На той час прогресивною рисою було викладання таких спеціальних дисциплін як комерційна арифметика та географія, бухгалтерія, хімія та товарознавство з технологією виробництва, політична економія, законодавство та комерційна кореспонденція російською, німецькою та французькою мовами. Окрім вищеназваних спеціальних предметів у закладі викладалися Закон Божий, російська мова та словесність, іноземні мови (німецька та французька), історія, географія, математика, природознавство, фізика, каліграфія, креслення та малювання, і, як обов'язкові предмети, гігієна та анатомія людини [1, с. 89].

У 1907/1908 навчальному році директорами училища були Ф. Овчинников, Д. Бодирев. Саме часта зміна керівництва училища призвела до того, що справи в

закладі значно погіршилися; воно почало втрачати престиж, не було сталого складу викладачів та вихователів. Училище навіть не мало власного приміщення. Наприкінці 1908/1909 навчального року було призначено нового директора – радника Л. Кейль. Це була людина розумна, чесна, віддана справі виховання підрастаючого покоління. Саме з приходом Л. Кейля на посаду директора училище досягло найвищого піку свого розвитку.

Перш за все Л. Кейль сформував досвідчений педагогічний колектив, примусив засновника училища придбати у 1910 році постійне приміщення для закладу та відремонтувати його. Новий корпус засновник придбав за власні кошти, розміщувався він поблизу Міського театру та Кавалерійського училища.

Також за часів керівництва училищем Л. Кейля була значно поновлено матеріально-технічну базу закладу: деякі машини та інструменти завезено було з Німеччини, поновлено бібліотечні фонди. Однак, незважаючи на значні зміни, зазначимо, що нове приміщення училища було не зовсім пристосоване для здійснення ефективного навчально-виховного процесу: не вистачало кімнати для влаштування учительської, кімнати для сніданків тощо. Наприкінці 1910 року з метою покращення навчального процесу було орендовано ще одне приміщення, в якому розміщувалися 1–3 класи. Розміщувалося воно в будинку Ковалівського по вул. Великій Перспективній.

Як засвідчують архівні документи, комерційне училище В. Бонч-Бруєвича по праву вважалось одним із найкращих закладів Єлисаветградщини. Навчатися в ньому, носити форму училища вважалось престижно. На вступних іспитах існував великий конкурс, не дивлячись на значний вступний внесок. Так, у 1911 році вступний внесок становив – 100 крб. Платня за навчання коливалося від 50 крб. (I кл.) до 110 крб. (VII кл.) за півріччя. Причому для осіб іудейського віросповідання платня була вищою приблизно на 10–20 крб. за півріччя ніж для православних. Комерційне училище мало дуже гнучку систему пільг щодо внесення платні за навчання. В окремих випадках Господарський комітет, що вирішував усі фінансові питання училища міг знизити платню до 40 % або ж розподілити внесення коштів на декілька етапів: батьки могли вносити меншу суму, але через кожні три, два чи, навіть, і місяць [3].

Завдяки тому, що училище

забезпечувало право на пільговий проїзд по залізниці, в ньому мали можливість навчатися діти з інших губерній.

Навчально-виховний процес у комерційному училищі був організований досить непогано. Про це свідчить те, що успішність, в основному, була вище середньої майже з усіх предметів. Після кожного навчального року, а також, інколи, після кожної чверті навчального року складалися перевідні іспити з різних предметів. Всі оцінки ретельно занотовувались у спеціальні журнали і зберігалися. Діти, які не встигали з певної дисципліни, мали можливість перескласти перевідні іспити, для того щоб педагогічна рада дозволила їм перейти до наступного класу. Як після перевідних, так і після інших екзаменів керівництво училища надсилало батькам учнів відомості про успішність та дисципліну їхньої дитини.

Зазначимо, що учні реальних училищ, і комерційних також, вважались найзліснішими порушниками дисципліни як в шкільний час, так і позакласний. В цьому плані училище В. Бонч-Бруєвича було досить благопристойним. Директор та педагогічний колектив намагалися робити все для того, щоб учні училища мали високу моральність, поводитися чемно, з гідністю носили його форму не лише в стінах навчального закладу. Міністерством торгівлі були навіть вироблені правила поведінки учнів за межами навчального закладу. Однак все ж траплялися випадки виключення учнів за пияцтво, участь в азартних іграх, бійки, лайки тощо. Виключити могли також учня, який мав багато пропусків без поважних причин або ж був не атестований з більшості предметів. На другий рік залишали лише у виняткових випадках за рішенням педагогічної ради.

Педагогічна рада вирішувала питання навчально-виховного процесу. Окрім педради, для вирішення фінансово-господарських проблем було створено Господарський Комітет у складі 3–6 осіб – засновника, директора, лікаря та декількох педагогів. Господарський Комітет обирався на 1–2 роки та вирішував низку питань: кожного року комітет складав кошторис необхідних витрат на оплату оренди приміщень, праці викладачів, потреби бібліотеки і побутові потреби (ремонт, освітлення тощо), поновлення та вдосконалення матеріально-технічної бази навчального закладу.

Викладацький колектив з 1908 по 1911 роки становив 20–30 осіб. Як і в інших навчальних закладах у комерційному

училищі існувала досить чітка система призначення викладачів. Дирекція намагалася запрошувати людей з вищою освітою, однак для роботи у молодших класах приймали працівників і з середньою освітою. Деякі вчителі здобували освіту за кордоном. Для викладання іноземних мов в основному залучалися носії мов, проте вони обов'язково повинні були мати російське громадянство. Особи іудейського віросповідання не допускалися до викладання будь-яких дисциплін у неєврейських навчальних закладах. Майбутній викладач повинен був мати довідку, від губернатора про політичну благонадійність. Крім цього, вимагалися метричне посвідчення, свідоцтво про освітній ценз, копія паспортної книжки.

Директор міг прийняти на роботу вчителя лише за згодою засновника та з дозволу Відділу особового складу Міністерства торгівлі та промисловості.

Після закінчення училища учні складали випускні іспити та отримували свідоцтво про освіту – атестат. Значна кількість учнів після складання іспитів, разом із атестатом нагороджувалися золотою чи срібною медалями. Це була нагорода за відмінну успішність та добру поведінку. Золоту медаль одержували учні, в яких з 25 предметів курсу, який вони вивчали було лише дві четвірки. Крім того, згідно статті 52 Положення про комерційні навчальні заклади (від 15 квітня 1896 року) ці учні одержували звання «почесного громадянина та кандидата комерції» та при вступі на військову службу, державні посади, що вимагали знань з комерційної спеціальності, а також до вищих навчальних закладів користувалися правами, які надавалися особам після закінчення повного курсу реальних училищ [4, с. 86–87].

28 квітня 1911 року за пропозицією Міністерства торгівлі та промисловості Єлисаветградське комерційне училище В. Бонч-Бруєвича було закрито.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Отже, Єлисаветградське комерційне училище В. Бонч-Бруєвича відрізнялися від інших навчальних закладів регіону оригінальними підходами до організації навчально-виховного процесу. В училищі формувався досвід поєднання двох рівнів освіти – загальноосвітньої і професійної, панувала демократична форма правління, ефективно вирішувалися освітні завдання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті особливостей виховної роботи в приватних комерційних закладах регіону.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гур'янова О. В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кіровоград, 2007. 255 с.
2. Добрянський І. А., Постолатій В. В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX ст.). Кіровоград, 1998. 143 с.
3. Єлисаветградське комерційне училище В. В. Бонч-Бруєвича, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. *Державний архів Кіровоградської області*. Ф. 57. Оп. 1. Стр. 58.
4. Кендюхова А. А. З історії розвитку приватної освіти. *Актуальні аспекти дослідження історії міста*: матеріали обл. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. Кіровоград, 2004. С. 79–96.
5. Постолатій В. В. Розвиток комерційної освіти в Україні (1804–1920 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1996. 210 с.
6. Філоненко О. В. Організація навчально-виховного процесу в приватних навчальних закладах у центральному регіоні України в імперську добу (з кінця XIX – початку XX століття). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 91. С. 240–244.

REFERENCES

1. Hu'ryanova, O. V. (2007). *Orhanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu v komertsyinykh uchylshchakh Ukrainy (1894–1920 rr.)*. [Organization of educational process in the commercial schools of Ukraine (1894–1920)]. Kirovohrad.
2. Dobryan'skiy, I. A., Postolatiy, V. V. (1998). *Hromads'ka ta pryvatna initsiatyva v rozvytku osvity Ukrainy (kinets XIX – pochatok XX stolittya)*. [Public and Private Initiative in the Development of Education of Ukraine (end of XIX –beginning of XX century)]. Kirovohrad.
3. Yelysavethrads'ke komertsiyne uchylshche V. V. Bonch-Bruyevycha, m. Yelysavethrad Yelysavethrads'koho povitu Khersons'koyi huberniyi. [Yelisavetgrad Commercial School V. V. Bonch-Bruевич, Yelisavetgrad Yelisavetgrad County of Kherson Province].
4. Kentyukhova, A. A. (2004). *Z istoriyi rozvytku pryvatnoyi osvity. Aktual'ni aspekty doslidzhennya istoriyi mista*. [Topical aspects of city history research: materials of the region]. Kirovohrad.
5. Postolatiy, V. V. (1996). *Rozvytok komertsyinyoi osvity v Ukraini (1804–1920 rr.)*. [The Development of Commercial Education in Ukraine (1804–1920)]. Kyiv.
6. Filonenko, O. V. (2010). *Orhanizatsiya navcha'lno-vykhovnoho protsesu v pryvatnykh navcha'lnykh zakladakh u tsentral'nomu rehioni Ukrainy v impers'ku dobu (z kintsya XIX – pochatku XX stolittya)*. [Organization of educational process in private educational establishments in the central

region of Ukraine in the imperial era (from the end of XIX – beginning of XX century)]. Kirovohrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АКИМКІН Олександр Миколайович –

здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток приватної освіти на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

AKIMKIN Alexander Nikolaevich – Applicant of the Chair of Pedagogy and Management Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: development of private education in Yelizavetchrad region (second half of XIX – beginning of XX century).

Стаття надійшла до редакції 23.12.2019 р.

УДК 378.011.3'015.311

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-194-199

ГРЕЧИХІНА Наталія Володимирівна –

викладач кафедри іноземних мов Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1859-9624>
e-mail: Grechikhina@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ ЯК ЇЇ СКЛАДОВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах оновлення суспільства, створення національної системи освіти, реформування вищої освіти в Україні, особливого значення набуває проблема соціалізації особистості та професійного самовизначення фахівця. Співвідносні соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні, ставлять нові вимоги до якості професійної підготовки майбутніх фахівців, до рівня розвитку їхньої готовності щодо виконання професійних завдань, до змісту професійної освіти, що в свою чергу зумовлює необхідність розробки теоретичних і методичних основ формування самостійної, ініціативної, соціалізованої та творчо організованої особистості, яка здатна професійно самовизначитися. Саме цим і окреслюється актуальність зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому ж теоретична концепція технології самовизначення ґрунтується на досягненнях педагогічних концепцій організації суб'єктної активності особистості в процесі виховання, навчання і соціалізації (Т. Ф. Алексєнко, О. І. Барішева, В. Є. Кавецький, О. В. Капустіна, І. С. Кон, М. І. Мельникова, А. В. Мудрик, А. І. Півнів, Ю. М. Орлов, Т. А. Осипова, М. І. Рожков, Л. І. Рувінський, Г. С. Селево та ін.). Аналіз науково-методичної літератури (Т. А. Араканцева, О. М. Гриньова, Г. П. Ніков, М. Р. Парамонов, Н. С. Пряжников,

В. Ф. Сафін, Т. В. Снегирьова, О. П. Щотка, Б. А. Щербатюк та ін.) свідчить, що першочерговими є завдання, які пов'язані з ефективним самовизначенням людини в різних видах життєдіяльності.

Мета статті – проаналізувати зміст особистісного самовизначення в процесі соціалізації та розкрити роль цінностей та ціннісних орієнтацій для активного визначення власної позиції в контексті професійного становлення майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з проблем, що є актуальною останнім часом і розглядається у світовій та вітчизняній філософській та психолог-педагогічній науці про людину, є проблема соціалізації особистості. Теорія соціальних ролей і теорія соціалізації розвивалися інтенсивно після 1945 року на Заході. Вони виникли на основі теорії «людської комунікації» соціолога і філософа Дж. Мида. Її суть полягає в тому, що людина розвиває здатність до самоотождоточення в процесі взаємодії з іншими людьми в міру того, як вона вивчає різні соціальні ролі: роль дитини, дорослого, учня, вчителя тощо.

З того часу поняття соціалізації було запозичене з теорії американського прагматизму і розвинуте теоретиками німецької педагогічної науки. Соціалізація розглядається як «вростання» людини у суспільство, що її оточує. Концепція соціалізації охоплює концепцію становлення